

Scores rapportserie 2013:5

Kontrollorganiseringens mångfald

En kartläggning av hållbarhetsmärkningars kontrollorganisering internationellt och nationellt i Sverige

Alexandra Kenne

Bernice Lindqvist

Kristina Tamm Hallström

SCORE

STOCKHOLM CENTRE FOR
ORGANIZATIONAL RESEARCH

Kontrollorganiseringens mångfald

En kartläggning av hållbarhetsmärkningars kontrollorganisering internationellt och nationellt i Sverige

Alexandra Kenne

Bernice Lindqvist

Kristina Tamm Hallström (krth@score.su.se)

Scores rapportserier 2013:5

ISBN 978-91-89658-80-6

Stockholms centrum för forskning om offentlig sektor

106 91 Stockholm

www.score.su.se

Stockholm
University

Kontrollorganiseringens mångfald

En kartläggning av hållbarhetsmärkningars kontrollorganisering internationellt och nationellt i Sverige¹

Alexandra Kenne

Bernice Lindqvist

Kristina Tamm Hallström (krth@score.su.se)

Abstract

In today's society many products, of various descriptions, display labels claiming that the production of the item is either sustainable, environmentally friendly, fair to the people responsible for producing it, or ecological. In order to be approved to use such labels, the producer needs to prove compliance with certain criteria of a labelling standard. While much research has taken an interest in the processes of setting such standards and how this work is organized to become legitimate, little scholarly attention has so far been placed on the organization of the control activity (audit) required before a producer may use the label on its products. Based on a study conducted through qualitative interviews with people who represent different functions [SG1] of control within the labelling industry, an account is made of the organization of control of large Swedish as well as international sustainability and organic labels. The findings are discussed in terms of a number of identified ideals regarding the organization of control of compliance. The analysis reveals that the organization of control on an international level is converging to the norm of separated control levels and functions. In practice this means that standard writing is organizationally separated from the certification function, which is performed by independent certification firms, and that the accreditation function (i.e. a "certification of the certifier") is performed by yet another independent organization. Consequently, at the international level we may observe a growing bureaucratization linked to the control function of labels, driven by the ideal of independent control which is promoted through the EU regulatory framework of certification and accreditation. In the case of Sweden, the analysis reveals a polarised ideal of organization of the control function of labels. Especially within organic labelling, we observe convergence to the norm of separated control levels, at the same time as some labels within Swedish environmental labelling have resisted separation of control from the standard writing function, thus deviating from the norm that dominates within the EU as well as internationally. Through the rich empirical account of the so far neglected organization of certification and accreditation within labelling initiatives, the study contributes to the literature about transnational governance and non-state certification initiatives.

¹ Denna studie har genomförts i samarbete mellan det RJ-finansierade forskningsprogrammet "Att organisera marknader" och det av Handelns Utvecklingsråds finansierade projektet "Kan vi lita på certifiering?".

Innehållsförteckning

Ordlista	3
Inledning	5
Forskning om transnationellt standardsättande och ökad byråkratisering.....	5
Brist på forskning om märkningars kontrollorganisering och ökade byråkratisering.	6
Metod	8
Märkningskontroll internationellt	8
Organisering av internationella metaorganisationer.....	8
Organisering av ackreditering	12
Ackreditering behålls inom den sociala rörelsen.....	13
Modellen för ackreditering i det EU-reglerade systemet.....	15
Exempel på miljömärkningar som anammat det EU-reglerade systemet för ackreditering	16
Certifiering vs verifiering	17
Ackrediteringskrav på standarder	19
Nationella märkningar på den svenska marknaden.....	21
Märkningar för ekologisk produktion	22
Miljömärkningar	23
Ackrediteringskrav kopplade till nationella standarder	26
Avslutning	27
Referenser	29
Intervjuer	32

Ordlista

Standardskrivare, organisation som skriver standarder

Certifieringsorgan, kontrollerar att producenten följer standarden

Akrediteringsorgan, kontrollerar att certifieraren följer riktlinjerna för certifiering

ASC (Aquaculture Stewardship Council), standardskrivare för hållbart för odlad fisk

ASI (Accreditation Service International), internationellt ackrediteringsorgan inom hållbarhetsstandarder

Bra Miljöval, Naturskyddsföreningens märkning för hållbara produkter

DAkKS, tyskt statligt ackrediteringsorgan

Demeter, ekologisk standardskrivare, antroposofiskt grundad

EA (European co-operation for Accreditation), medlemsorganisation för europeiska statliga ackrediteringsorgan

EU Ecolabel, EU:s märkning av produkter

EU-ekologiskt, EU:s märkning av livsmedel

Fairtrade, standardskrivare för rättvishandel

FLO-CERT, certifieringsorgan som certifierar för Fairtrades standarder

FSC (Forest Stewardship Council), standardskrivare för hållbart skogsbruk

IAF (International Accreditation Forum), internationell medlemsorganisation för ackrediteringsorgan

IFOAM (International Federation of Organic Agricultural Movement), internationell medlemsorganisation inom hållbarhetsstandarder

IOAS (International Organic Accreditation), internationellt ackrediteringsprogram inom den ekologiska rörelsen

ISEAL Alliance (International Social and Environmental Accreditation and Labelling Alliance), internationell medlemsorganisation inom hållbarhetsstandarder

ISO (International Organization for Standardization), internationell standardskrivare inom allmänna områden

KRAV (Kontrollföreningen för Alternativ Odling), svensk standardskrivare för ekologiskt jordbruk

MSC (Marine Stewardship Council), standardskrivare för hållbart fiske

RA (Rainforest Alliance), hållbarhetsmärkning för tropiskt jordbruk

SAAS (Social Accountability Accreditation Services), internationellt ackrediteringsorgan inom arbetsstandarder

SAI (Social Accountability International), standardskrivare för arbetsvillkor

SAN (Sustainable Agriculture Network), standardskrivare för tropiskt hållbart jordbruk

Smartwood, certifieringsorgan som certifierar för FSC:s standarder

Svanen, Nordens officiella miljömärkning som sköts av Miljömärkning Sverige AB

Svenskt sigill, standardskrivare för miljövänligt svenskt jordbruk

Swedac, Sveriges ackrediteringsmyndighet

UTZ, standardskrivare för tropiskt hållbart jordbruk

Inledning

Forskning om transnationellt standardsättande och ökad byråkratisering

Som en bakgrund till denna rapport finns ett konstaterande att märkningar med tillhörande kontrollfunktion har ökat avsevärt under senare decennier. En rad exempel på sådana märkningar återfinns på produkter som kaffe, te, bananer, fisk, tvättmedel och trä möbler som är märkta med märken som Fairtrade, FSC, KRAV, Svanen, Bra Miljöval eller MSC, vilka syftar till att vägleda konsumenter och inköpare i sina köpbeslut. Många av dessa märkningar arbetas fram av organisationer som är verksamma inom sociala rörelser med fokus på hållbarhet, social rättvisa, mänskliga rättigheter och miljö, men det finns också företagssammanslutningar och/eller stater som driver dylika märkningsprojekt, eller åtminstone deltar i framtagandet av märkningar.

I takt med att användningen av märkningar i det närmaste har exploderat, har en växande antal forskare intresserat sig för detta fenomen. I forskning om märkningssystem diskuteras denna typ av märkningar som exempel på *privat reglering* eller privata styrsystem, då dessa system i många fall vuxit fram, och drivits av icke-statliga aktörer, som en reaktion mot bristfällig, alternativt dåligt fungerande, statlig reglering (Bartley 2007; Bernstein & Cashore 2007; Marx 2011). Tidigare forskning på området för privat reglering har emellertid också visat att även om många märkningar initierats inom sociala rörelser, finns det en mängd olika konstellationer av aktörer representerande olika sfärer, vilka medverkar i att utveckla och besluta om standarder som ligger till grund för märkningar (Abbott & Snidal 2009). Forskning har också visat att trots att standardiseringsarbete ofta upplevs vara, och marknadsförs som, ett flexibelt, smidigt och attraktivt alternativ till statlig, byråkratiskt belastat regleringsarbete, kan även denna typ av arbete kantas av mycket byråkrati och ökad formalisering (Tamm Hallström & Boström 2010; Thedvall 2010). En vanlig strategi i standardiseringsarbete är att bjuda in många olika intressenter för att bidra med olika perspektiv och kunskaper, vilket ofta leder till att en mängd olika regler behöver formaliseras, till exempel vilka intressenter som bedöms relevanta att bjudas in, hur det ofta fleråriga standardiseringsarbetet ska fördelas bland dessa, hur representanter för olika intressentgrupper ska fördelas i olika arbetsgrupper som ansvarar för att skriva olika kapitel i en standard, och vilka principer som ska gälla för beslutsfattande. Och ju fler människor som omfattas av arbetet, vilket ofta är fallet när det är internationellt gångbara standarder som skrivs, desto mer regler och formalisering behövs. Ytterligare en aspekt av formaliseringstrenden är att själva standardtexterna tenderar att bli allt längre med en mängd paragrafer och indikatorer som syftar till att specificera de krav som en standard är avsedd att reglera.

I litteraturen om standardsättande diskuteras flera orsaker till utvecklingen mot ökad byråkrati och formalisering. En orsak är att många standarder idag omfattar komplexa frågor om miljö, hållbarhet och mänskliga rättigheter, vilket gör att texterna blir komplexa för att rymma alla dessa aspekter, samt att själva standardiseringsarbetet blir komplext eftersom olika typer av expertkunskaper behövs för att definiera och besluta om alla de krav som standarden är tänkt att reglera (Tamm Hallström 2006; 2008). Vidare, då dagens standardiserings- och märkningsorganisationer ofta befinner sig i hård konkurrens bland

andra liknande organisationer, karaktäriseras deras arbete av en ständigt pågående kamp om auktoritet (Tamm Hallström 2004; Djelic & Sahlin-Andersson 2006; Tamm Hallström & Boström 2010). En vanlig legitimeringsstrategi hos organisationer som utvecklar standarder och kriterier som ligger till grund för en märkning är att utnyttja en expertretorik och betona att standardiseringsarbetet utförs av ”experter” och karaktäriseras av ”tekniska överväganden” (Brunsson & Jacobsson 2000; Jacobsson 1993; Loya & Boli 1999; Mattli & Büthe 2003; Tamm Hallström 2004). I dessa sammanhang finns det möjlighet att hålla arbetet någorlunda snävt och ”byråkratiskt”, det vill säga att begränsa arbetet till en mindre grupp personer som anses vara ”experter” och därmed får avgöra hur arbetet ska genomföras. En annan strategi är att grunda sin auktoritet i symboliska värden, vilket är en strategi som miljöorganisationer använt sig av (Boström & Klintman 2008; Boström & Tamm Hallström 2010), vilket också utgör en strategi där graden av komplexitet och byråkrati åtminstone idealmässigt kan hållas på en låg nivå. Kraven på öppenhet, transparens och demokratiska arbetssätt har dock ökat på senare år, vilket har lett till att det blivit allt svårare att hävda att internationella standarder som utvecklats av en mindre grupp så kallade ”experter” är legitima.

En tredje strategi som därmed vuxit sig stark på senare år är därför att öppna upp standardiseringsarbeten för flera intressenter utifrån idén att ett bredare deltagande i regelframtagandet kan öka trovärdigheten för, och anpassningen till, de färdiga standarderna som i många fall är frivilliga att följa (Boström 2006; Fransen & Kolk 2007; Tamm Hallström & Boström 2010). Standardiseringsarbeten som organiseras med en sådan flerintressentlogik (engelska: *multi-stakeholder logic*) innebär emellertid att arbetet görs mer formaliserat och byråkratiskt i hopp om att skapa rättvisa och legitima arbetsstrukturer, vilket riskerar att göra standardiseringsarbetet långsamt och resurskrävande. Försöken att åtgärda problem med att få olika intressentgrupper att kunna delta på lika villkor, kan således få en motsatt effekt på så vis att svaga parter kan missgynnas av all formalisering genom att de saknar de finansiella och kognitiva resurser som krävs för att överblicka och dra nytta av att det finns formalisering och byråkrati (Tamm Hallström & Boström 2010). Genom en ökad grad av komplexitet i form av antal deltagare, nationaliteter och typer av intressenter som är representerade i ett standardiseringsarbete, desto mer formaliserade regler krävs med andra ord för att genomföra arbetet med att utveckla standarder på ett sätt som uppfattas legitimt, samtidigt som denna byråkratisering kan motverka arbetets effektivitet och flexibilitet som ofta framhävs som positiva egenskaper i förhållande till statligt, byråkratiskt regelframtagande.

Brist på forskning om märkningars kontrollorganisering och ökade byråkratisering

En central aspekt av standardisering och märkningar som samhällsforskare hittills ägnat förhållandevis lite uppmärksamhet är hur själva *kontrollen* – certifieringen – är organiserad, hur detta kontrollarbete legitimeras, och dess effekter på märkningars konsekvenser (Marx 2011; Lévi-Faur & Starobin 2013; Loconto & Fouilleux 2013). I denna rapport kommer vi att visa att det finns tendenser till ökad byråkratisering och komplexitet även gällande denna aspekt av märkningar.

En vanligt förekommande metod för kontroll är att en extern part träder in som mellanhand och utför denna kontroll. Denna externa part är således separerad från den organisation som skriver standarder för märkningar. Den standardskrivande organisationen har vanligtvis *inte* en nära relation till standardanvändare – det vill säga producenter som vill märka sina produkter – mer än en enkel köprelation där köpet gäller en standard. Mellanhanden, däremot, vilket i detta fall utgörs av en organisation som specialiserat sig enbart på kontrollmomentet, har en mer direkt och nära relation till standardanvändarna. Relationen är närmare bestämt en affärsrelation där tjänsten som säljs är en årlig kontroll som mellanhanden gör för att undersöka huruvida kunden uppfyller kraven som ställs i den standard som certifieringen avser. Om standardanvändaren godkänns i denna kontroll, erhåller den rätten att märka sina produkter med den logotyp som standardskrivaren/märkningsorganisationen utvecklat. Logotypen är alltså det märke som konsumenter/köpare finner på produkter i köpsituationer, vilket syftar till att ge vägledning om produkters egenskaper och bakomliggande produktionsförhållanden.

När det gäller märkningar som utnyttjar en extern part för denna kontroll, eller certifiering som den vanligtvis benämns, finner vi exempelvis FSC, KRAV och Fairtrade som alltså är märkningar som skrivs av en standardskrivande organisation men där kontrollen utförs av specialiserade certifieringsorganisationer. Det finns emellertid andra sätt att organisera kontrollfunktionen, som vi exempelvis finner hos den svenska märkningen Bra Miljöval som utvecklas av en enhet inom Svenska Naturskyddsföreningen vilken ansvarar och utför kontrollen själv, eller licensgivningen som den heter i detta specifika fall. Då det saknas en överblick av olika metoder som används för den kontroll som ligger bakom dagens mångfald av märkningar, syftar denna rapport till att göra en genomgång av internationella hållbarhets- och rättvisemärkningarna och ge en bild av vilka kontrollsystém olika märkningsorganisationer använder sig av. I ett avsnitt behandlas också den svenska situationen mer specifikt, där vi ser både internationellt gångbara standarder och nationellt framtagna och begränsade märken. Syftet är att undersöka om det finns något mönster av strategier gällande organiseringen av märkningars kontrollfunktion och bidraget utgörs främst av att få fram en empirisk överblick av olika kontrollorganiseringar.² Då syftet inte är att göra en heltäckande genomgång av samtliga märkningar internationellt och nationellt i Sverige, har ett urval gjorts på de största märkningar på områdena för rättvisa och miljö.

² I en efterföljande studie som rapporteras separat, sätts en specifik märkning (KRAV) i fokus, där frågeställningen gäller varför KRAV skiftat från att organisera sin kontrollfunktion inom den sociala rörelsen till att delvis övergå till det system som utvecklas av EU där nationella myndigheter ansvarar för den så kallade ackrediteringen. Då båda dessa rapporter i viss mån berör samma frågor kring organiseringen av kontroll, finns ett fåtal överlappningar mellan denna rapport och den andra om KRAV (Kenne, Lindqvist och Tamm Hallström 2013).

Metod

Studiens datainsamling grundar sig på kvalitativa intervjuer med sju nyckelpersoner³ inom området, vilka har olika infallsvinklar, varav ett flertal är citerade i denna rapport (se lista i bilaga 1 över de positioner dessa intervjupersoner representerar).

Sökningar på inblandade organisationers hemsidor har också varit centrala för kartläggningen, liksom genomgång av tidigare forskningslitteratur om området och dessa organisationer. Genomgående i sökandet efter relevant material har vi ställt frågor om hur olika funktioner inom märkningssystem är organiserade (t ex standardskrivande, certifiering, ackreditering), motiven till att man valt att organisera dem just så, vilka som varit drivande i detta organiseringsarbete, dilemman de uppfattar med varje enskild funktion liksom hur eventuella dilemman lösts organisatoriskt. Avslutningsvis kan nämnas att en avgränsning gjorts till organisationer med *direkt* koppling till kontrollfunktionen i undersökta märkningssystem, vilket innebär att vi inte undersökt organisationer med till exempel rådgivande eller rankande funktioner på studerade fält, även om dessa också kan ha en (indirekt) påverkan på organiseringen av, och den spridda uppfattningen om, olika märkningssystem.

I nedanstående empiriska genomgång presenteras vårt material enligt följande struktur bestående av tre delar: i den första, längsta delen (3) presenteras resultaten av den internationella bilden när det gäller märkningskontrollens organisering; därefter följer ett kortare avsnitt (4) om den svenska marknaden; varpå vi i ett avslutande avsnitt (5) summerar och reflekterar över våra resultat.

Märkningskontroll internationellt

Organisering av internationella metaorganisationer

Mängden frivilliga hållbarhetsmärkningar kan vid en första anblick framstå som självständiga och orelaterade med tanke på att de är verksamma inom olika områden; FSC på skog, MSC på fiske, Fairtrade på produkter som betonar rättvis handel, KRAV på ekologiskt odlade produkter och så vidare. Undersöker man däremot organisationerna närmare kommer man ganska snart fram till att de alla är relaterade och hänger ihop med varandra på olika nivåer. Behovet av kontroll på certifieringsmarknaden har gjort att de olika märkningarna inte bara existerar som enskilda entiteter utan bildar ett nätverk av kontrollfunktioner. Naven i dessa nätverk, som sammankopplar de enskilda organisationerna, utgörs av det som kan kallas "meta-ackrediterare" (Gustafsson & Tamm Hallström 2013) som är ett slags globala medlemsorganisationer. Två av de mer framstående är ISEAL Alliance och IFOAM, som tillsammans samlar några av de största hållbarhetsmärkningarna på marknaden. IFOAM är något utav en föregångare för organisationer som samlar märkningar på hållbarhetsområdet.

³ Då studien genomförts inom ramen för ett större forskningsprogram bestående av flera delprojekt där författarna gjort ett större antal intervjuer, observationer, och dokumentstudier om märkning, certifiering och ackreditering, finns ett större empiriskt material som också, om än indirekt, bidragit till föreliggande studies resultat.

Kartläggningen av märkningarna på den internationella marknaden kommer därför inledas med en genomgång av denna organisation.

IFOAM – ekologisk produktion och handel

IFOAM (International Federation of Organic Agriculture Movement) har funnits sedan 1972 och är en global medlemsförening för organisationer som verkar inom områden för ekologisk produktion och handel. IFOAM startades i syfte att ena organisationer på området runtom hela världen. Detta eftersom man inom branschen märkte att standarder för ekologisk odling såg olika ut i olika länder. Man märkte att det fanns ett behov av att komma överens om vad som skulle anses ekologiskt.

“Grundarna hoppades att federationen skulle lyckas med det som de såg som en avgörande utmaning för den ekologiska rörelsen – spridning och informationsutbyte gällande principer och praxis inom organiskt jordbruk från alla skolor och över nationella och språkliga gränser” (IFOAM, 2009a; egen översättning från engelska).

IFOAM har utvecklat *IFOAM Organic Gurantee System* (OGS) som består av ett ackrediteringsprogram och *IFOAM Basic Standards*. Målet med IFOAM:s standarder är att de ska vara vedertagna internationellt. Då många organisationer började skriva egna regleringar för organisk produktion blev resultatet att dessa inte överensstämde mellan länder. Allför skiftande nationella regleringar skapar handelshinder vid import och export, något som IFOAM syftar till att motverka. Standarderna befäster vad som av IFOAM anses organiskt och utvecklas gemensamt av medlemsorganisationerna. Detta syftar till att harmonisera standarderna mellan de medlemmar som skriver regler.

“Det är mer än 100 olika standarder som används för att certifiera produkter runtom i världen. Detta imponerande antal speglar den tillväxt och mångfald som idag finns inom den ekologiska sektorn, men de representerar också den växande utmaningen med handelshinder. Tyvärr finns ingen internationellt erkänd statlig mekanism för att skapa en multilateral motsvarighet till nationella regleringar för ekologiskt. Ofta innebär detta att det som är erkänt som “ekologiskt” I ett land inte nödvändigtvis blir erkänt som ekologiskt I ett annat land” (IFOAM, 2009c; egen översättning från engelska).

Basen av medlemmar, 870 stycken fördelade över 120 länder, utgörs både av standardskrivare och av certifieringsorgan (IFOAM, 2012). IFOAM:s standarder används som referensstandarder, vilka jämförs med de standarder som används av certifieringsorgan som vill IFOAM-ackrediteras. Certifieringsorganen kan alltså inte certifiera direkt mot IFOAM:s standarder. Det krävs att certifieringsorganet använder en enskild standardskrivares regler, såsom exempelvis KRAV:s standard i Sverige, som är godkänd att den överensstämmer med IFOAM:s principer. (IFOAM, 2009c). Denna formalisering av regler och kontroller som gäller både standardskrivande organisationer som KRAV, och certifierande bolag som Kiwa, Bureau Veritas, och Det Norske Veritas, bekräftar med andra

ord den under senare decennier ökade formaliseringen och byråkratiseringen som diskuterades inledningsvis.

Idag utförs inte ackreditering av certifieringsbolag av IFOAM, men så har inte alltid varit fallet. År 1992 startades inom organisationen *IFOAM Accreditation Programme*. Ett program för ackreditering som kom till som en följd av att medlemmarna inom IFOAM kände ett behov av en hårdare kontroll av att de som påstod sig följa IFOAM:s regler verkligen gjorde det. Kontrollen av certifieringsorganen hade funnits informellt sedan slutet av 1980-talet men ledde då inte till något erkänt godkännande. Kontrollen fanns till för att öka förtroendet mellan certifieringsorganen eftersom bristen på förtroende, enligt medlemmarna, ansågs hämma utvecklingen av den organiska rörelsen (IOAS, 2005). År 1997 delades organisationen upp i och med att IFOAM knoppade av ackrediteringsprogrammet till den fristående organisationen IOAS som fick ansvar för all ackreditering. Enligt en före detta ordförande för IFOAM var anledningen till detta delvis idén som låg i tiden att man skulle skilja på kontrollerande och regelmakande funktioner men de huvudsakliga skälen var ekonomiska fördelar organisationsmässigt (Grundare KRAV, 2012-07-03). IFOAM avsåg alltså till en början att behålla kontrollen inom organisationen, men övergick till att mer likna det EU-reglerade systemet med separat ackreditering vilket beskrivs senare i rapporten. Att utöka kontrollen och även särskilja den från kärnverksamheten medförde ett mer komplext och byråkratiserat system med flera inblandade organisationer och regler.

IOAS:s oberoende efter separationen från IFOAM har tydliggjorts under det senaste decenniet. Från att ha varit en avknoppning från IFOAM:s ursprungliga ackrediteringsprogram har IOAS vuxit och börjat ackreditera även för andra standarder. År 2004 började IOAS ackreditera för ISO Guide 65 och sedan dess har listan fyllts på med ytterligare sju standarder⁴. Bland annat har IOAS blivit godkänt för att ackreditera certifieringsorgan i länder utanför Europa, eller certifieringsorgan baserade i Europa men med aktivitet utanför Europa, för EU:s standard för ekologiskt jordbruk (IOAS, 2012a).

ISEAL – miljövänlig och socialt uthållig produktion och handel

ISEAL Alliance är en global medlemsorganisation som syftar till att effektivisera hållbarhetsstandarder och deras inflytande på miljön. Till skillnad från IFOAM:s medlemmar, som alla verkar på marknaden för ekologisk produktion, verkar organisationens medlemmar inom olika områden av hållbarhet, exempelvis skog, fiske, rättvis handel och socialt ansvarstagande. Förslaget till organisationen arbetades fram i slutet av 1990-talet av Forest Stewardship Council (FSC), Marine Stewardship Council (MSC), Fairtrade och IFOAM i ett försök att stärka samarbetet mellan organisationerna. Inom branschen hade man märkt av en överlappning mellan systemen och syftet var dels att synkronisera arbetet så att exempelvis virke inte behövdes märkas av både FSC och ekologiskt jordbruk. Dels så ville man öka acceptansen för miljö- och hållbarhetsmärkningarna och stärka deras ställning.

”Varför vi gick med och grundade [ISEAL], jag såg två skäl /.../ dels så har vi en överlappning mellan de här olika märkningssystemen, så att säga samma typ av

⁴ Canada Organic Regime, European Union Recognition Programme, Global Organic Textile Standards, Textile Exchange, Global G.A.P., COSMOS; SAN/RA.

produkter kan märkas av olika system /.../ man hade en tanke på den tiden, den är passé nu, att man kanske kunde komma överens om inom systemen att vi håller oss på det här området så håller ni er på det där området. Den andra kanske mer viktiga tanken var ju att vi gemensamt skulle jobba för internationell acceptans för de här frivilliga marknadsinriktade systemen för miljövänliga, eller socialt uthållig produktion” (intervju med fd ordförande i IFOAM som var med att grunda ISEAL, 2012-07-03).

Tillsammans med IOAS, Rainforest Alliance, Social Accountability International (SAI) och Marine Aquarium Council (MAC) grundades slutligen ISEAL år 2002 (ISEAL Alliance, 2012b).

Organisationen hade under 2012 tolv fullständiga medlemmar; standardägarna FSC, MSC, Fairtrade, RA/SAN, UTZ Certified, 4C Association, Rountable on Sustainable Biofuels (RSB), Union for Ethical Biotrade och Responsible Jewellery Council samt ackrediteringsorganen IOAS, Accreditation Services International (ASI) och Social Accountability Accreditation Services (SAAS). ISEAL har tagit fram sin egen ”Code of Good Practice” bestående av tre delar; *Standard-Setting Code*, *Impacts Code* och *Assurance Code*. Uppförandekoderna har utvecklats i syfte att illustrera ”good practice” för standardskrivare och ackrediterare. De beskriver hur organisationer kan skriva effektiva standarder, hjälper organisationerna att förstå hur standardsystemen påverkar omgivningen de verkar i på lång och kort sikt samt klargör vilka processer som behövs för att garantera en genomlysande kontroll. För att beviljas fullt medlemskap i ISEAL krävs full överensstämmelse med *Standard-Setting Code*. De två andra delarna av uppförandekoden är nyligen utvecklade eller under utveckling och överensstämmelse kommer att bli obligatoriskt i framtiden. För ackrediteringsorgan krävs även full överensstämmelse med ISO standarden 17011 för ackrediteringsorgan⁵ (ISEAL Alliance, 2012a). Återigen ser vi en ökad formalisering och byråkratisering i form av nya standarder och uppförandekoder som reglerar hur standardiserings- och ackrediteringsorganisationer bör arbeta.

Även om tanken med ISEAL från början inte var att kontrollera sina medlemmar så har, i takt med att organisationen expanderat, kontrollen av medlemmarna utvecklats från att ha varit ett ”self assessment”-system där medlemmarna själva rapporterade för hur de följde ISEAL:s uppförandekoder till en hårdare och mer formaliserad granskning från ISEAL. Detta innebär att ISEAL har en intern funktion för utvärdering av medlemmarnas fullföljande av uppförandekoderna (ISEAL Alliance, 2011-11-28). ISEAL har alltså utvecklats från att vara enbart en medlemsorganisation till en sorts meta-ackrediterare, även om alla dess medlemmar inte är ackrediteringsorgan.

“Vi har en oberoende utvärderingsmekanism som vi precis börjat implementera, där vi utför som en revision på våra medlemmar, för att se om de följer vår standard till fullo. Tidigare gjordes denna granskning genom egenkontroll där medlemmarna fyllde i en blankett, men nu har vi ändrat detta, till den oberoende

⁵ Conformity assessment – General requirements for accreditation bodies accrediting conformity assessment bodies

utvärderingsmekanismen” (intervju med representant från ISEAL Alliance, 2011-11-28; egen översättning från engelska).

Liksom utvecklingen inom IFOAM är detta återigen ett exempel på ökad formalisering av kontrollarbete (se även Loconto & Fouilleux 2013 för en fördjupning om ISEAL:s utvidgade roll i styrningen av hållbarhetsreglering).

IFOAM, SAI och Marine Aquarium Council, tre av de ursprungliga grundarna, är inte längre medlemmar i organisationen idag. Enligt ISEAL beror det dels på finansiella orsaker och dels på bristande intresse och/eller upplevda nackdelar av att vara med i organisationen (ISEAL Alliance, 2011-11-28). IFOAM:s före detta ordförande beskriver en ytterligare anledning till utträdet var den negativa inställningen till ISEAL:s byråkratiska utveckling kring granskning och kontroll.

”Erfarenheterna från lagstiftningen inom EU framförallt gjorde att det kändes väldigt angeläget att stärka de här systemens ställning och få dem accepterade. Men kanske med baktanken att man kunde rulla bort lagstiftningen litegrand /.../ men sen har det resulterat i att ISEAL också i viss mån hållit på att bli någon form av meta-ackrediterare, och godkänna sina medlemmar” (intervju med fd ordförande i IFOAM som var med att grunda ISEAL, 2012-07-03).

Även om både IFOAM och ISEAL:s organisering av kontroll har utvecklats i riktning mot ökad specialisering och formalisering, grundades organisationerna inte i det syfte att kontrollera andra organisationer på marknaden. Syftet var snarare att ena organisationerna. Om utvecklingen av den utökade kontrollen i dessa organisationer varit oundviklig, frivillig eller ofrivillig, är inte helt klart, men man kan ställa sig frågan: Hur ser utvecklingen ut i organisationerna som startade dem? I följande avsnitt kommer dessa organisationer, och utvecklingen inom dem, att kartläggas⁶.

Organisering av ackreditering

Som nämntes inledningsvis, finns det märkningsorganisationer som både skriver sina egna standarder och kontrollerar att de följs, som exempelvis den svenska märkningen Bra Miljöval. På senare år har det emellertid blivit allt vanligare bland märkningsorganisationer att dessa två funktioner – standardskrivande och certifiering – är åtskilda och att de utförs av två helt olika organisationer. Att kontrollera att certifierarna följer riktlinjer för certifiering – ackreditering – utgör en tredje funktion.

Att dela upp standardägande/-skrivande, certifiering och ackreditering har blivit en accepterad norm inom märkningsbranschen vilket stämmer överens med utvecklingen inom det system för certifiering och ackreditering som utvecklats av EU (jfr nedan) och samhället generellt. För att säkerställa kontrollen som certifieringsbolagen genomför, och öka trovärdigheten för dessa, ställer många standardägare kravet att certifieringsorganen är ackrediterade av ett ackrediteringsorgan. Vilka som ackrediterar skiljer sig däremot åt mellan de olika märkningarna och här går att urskilja delade meningar om hur kontrollen bör

⁶ Denna del av kartläggningen är avgränsad till att fokusera på ISEAL:s största medlemmar.

organiseras. Vissa märkningsorganisationer strävar mot att behålla ackrediteringsfunktionen inom den sociala rörelsen, medan andra ansluter sig till det system för ackreditering som utvecklats inom EU där ackreditering utgörs av en statlig funktion.

Varför normen om organisatorisk separation mellan olika regelfunktioner som standardskrivande, certifiering och ackreditering har utvecklats till att bli så stark som den är idag är en intressant fråga men den ligger utanför ramen för denna rapport. Vi kan emellertid konstatera att detta tankesätt framhäver *oberoende* som ett centralt värde, det vill säga att det enligt denna norm finns ett stort värde i att särskilja på och skapa oberoende mellan den som skriver standard, den som utför kontroller, och den som kontrollerar kontrollerarna. Tanken känns igen från andra samhällsliga sammanhang, till exempel med lagar som skrivs av Riksdag, som är åtskild från Polisen som kontrollerar att lagarna åtföljs, som i sin tur är skild från Domstolar som bedömer huruvida lagbrott förekommer eller ej (Brunsson, Gustafsson och Tamm Hallström 2012).

Ackreditering behålls inom den sociala rörelsen

Organiseringen kring kontrollen av standarderna för hållbart skogsbruk (FSC), fiske (MSC), odlad fisk (ASC) och arbetsvillkor (SAI) karaktäriseras av en modell där ackrediteringsfunktionen behålls inom den sociala rörelsen som arbetat fram själva märkningen.

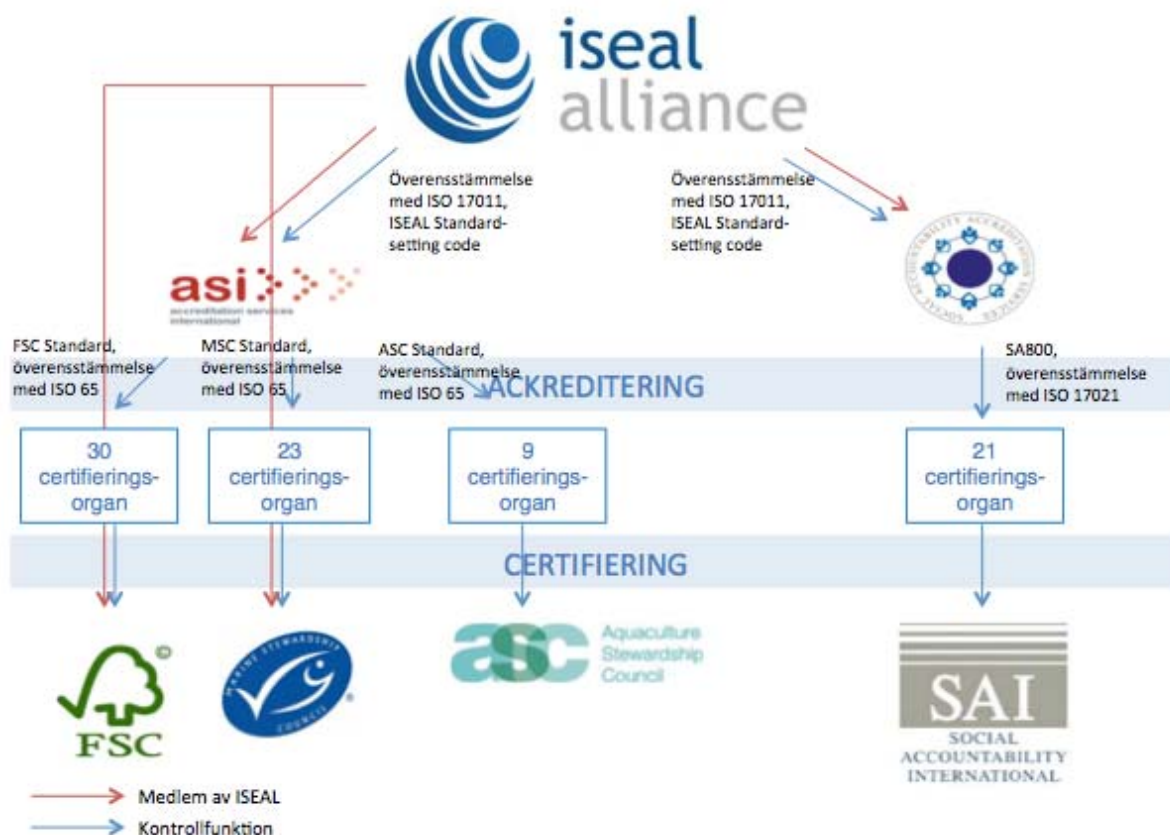

Bild 1: Det system av organisationer som ingår i ISEAL vilka anslutit sig till en ackreditering som drivs inom den sociala rörelsen för miljö och hållbar utveckling

Några av de tydligaste exemplen på organisationer som arbetar enligt denna modell är FSC och SAI. Kontroll av certifieringsorganen (det vill säga ackreditering) bedrevs till en början internt i båda organisationerna. Under år 2006 delades FSC upp i två organisationer; FSC som skriver standard och det självständiga bolaget, ASI, som ackrediterar certifieringsorgan för standarden. Denna uppdelning berodde på internt och externt tryck på organisationen. FSC hade vuxit och anlitate allt fler certifieringsbolag vilket försvårade kontrollen av dem. Organisationen kände behovet av en tydligare uppdelning internt. Dessutom kom påtryckningar från IAF och ISO (som är auktoritativa organisationer inom ackreditering och standardskrivande som *inte* är initierade eller drivna av miljörelsen och vilka beskrivs mer utförligt nedan) att kontrollen behövde bli mer självständig.

“När FSC var en liten organisation var det enkelt för [en av de anställda] att hålla på med certifieringsorganen medan [en annan anställd] skrev standarder och någon annan gjorde kopior och ansvarade för IT. Men sen hade vi flera certifieringsorgan och de konkurrerade med varandra och vi var tvungna att se till att vi behandla alla certifieringsorgan lika. Så när vi blev större blev det viktigt att ha tydliga funktioner och enheter. Vid 2006 kom vi fram till att vi var alldeles för stora, samtidigt som det kom frågor från IAF och frågor från ISO, som sade att ni måste bli mer oberoende” (intervju med FSC representant, 2011-12-09; egen översättning från engelska).

FSC valde då att starta sitt eget oberoende ackrediteringsbolag; ASI. Till skillnad från FSC, som finansieras genom donationer, är ackrediteringsorganet vinstdrivande. ASI ackrediterar idag även för standardägarna MSC och ASC. Trots att ASI ska vara ett oberoende ackrediteringsorgan, förklarar en intervjuad FSC representant för oss att ASI fortfarande har samma styrelse som FSC International. SAI följde samma utveckling år 2007 då SAAS knoppades av och tog över all ackreditering för SAI. SAAS hade bedrivit ackrediteringsverksamhet inom organisationen sedan 1997 men ombildades alltså sedan formellt till en oberoende, icke-vinstdrivande organisation (Social Accountability International, 2007). På bild 2 nedan är dessa två ackrediteringsorganisationer markerade som medlemmar i ISEAL. Både ASI och SAAS är, i likhet med de standardskrivande organisationerna FSC, SAI och MSC, alltså medlemmar av ISEAL vilket innebär att de underkastar sig ISEAL:s regelverk och att de accepterar att bli kontrollerade av ISEAL. Att erhålla legitimitet genom kontroll är dock inte huvudmotivet för medlemskapet, förklarar våra intervjupersoner. ISEAL:s ursprungliga syfte, att ena organisationerna med frivilliga märkningar, ses som en viktigare anledning. När kontrollen blir för byråkratisk och finansiellt belastande för en organisation minskar incitamenten för medverkan i den, som en FSC-representant uttryckte det.

“Om paraplyorganisationerna ger dig nån slags rådgivning och nån typ av erkännande (engelska: reputational support), ja då ska vi kunna bli medlemmar. Vi är medlem i ISEAL, vilket inte är något egentligt värde, det är mest att båda organisationerna verkar i samma riktning. Men så klart, om du har ekonomiska intressen, om du skulle behöva betala alldeles för mycket pengar till IAF eller till [det tyska statliga ackrediteringsorganet] DAkkS varje år, om detta är alldeles för

tidskrävande och de först kommer för en revision och sen för en annan revision och du måste göra det ena och det andra, då måste vi hitta en balans. Är erkännandet (engelska: reputational thing) mer viktigt än den finansiella insatsen?” (intervju med FSC representant, 2011-12-09).

Det finns dock exempel på organisationer som valt att gå en annan väg, genom att ansluta sig till det EU-reglerade systemet för ackreditering som beskrivs nedan.

Modellen för ackreditering i det EU-reglerade systemet

I syfte att säkerställa kvaliteten i certifieringsfunktionen inom EU har en egen modell för ackreditering utvecklats vilken gäller inom medlemsländerna. Exempel på märkningar som kontrolleras av EU är CE-märkning, säkerhetsmärkningar, bilprovning och sjukvård, men som vi visar nedan finns det märkningar även på miljöområdet som anammat denna modell. Enligt EU:s modell, som sedan år 2008 regleras av EU-förordningen (EG) nr 765/2008, kontrolleras ackrediteringen statligt. Ackrediteringen skall dessutom uppfylla följande fem kriterier.

- Ackrediteringsorgan får inte konkurrera med varandra
- Ackrediteringsorgan får inte vara vinstdrivande
- Ackrediteringsorgan ska vara offentliga myndigheter eller ha myndighetsstatus
- Det får endast finnas ett ackrediteringsorgan i varje land
- Ackrediteringsorganet skall vara medlem i organisationen EA (European co-operation for Accreditation)

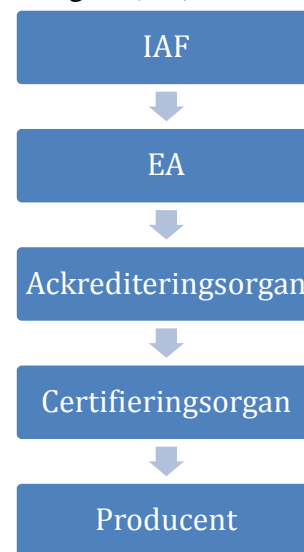

Bild 2: EU:s system för kontroll

Syftet med förordningen är att skapa tillit till ackrediteringen genom myndigheternas inblandning och garantera att ackrediteringsorganen arbetade objektivt och opartiskt. Förordningen skall även förhindra konkurrens genom att en ackreditering i ett EU-land är giltig även i ett annat. Genom att endast tillåta ett ackrediteringsorgan per EU-land, som dessutom är tvunget att vara medlem i organisationen EA, är förordningen även tänkt att förhindra uppkomsten av andra ackrediteringsorgan. Som en del av medlemskapet i EA ingår att medlemmarna, de nationella ackrediteringsorganen, kontrollerar varandra genom så kallade ”peer reviews”. Utöver dessa signerar medlemmarna ett MLA-avtal (Multilateral Agreements), som syftar till att underlätta certifiering över gränserna. Genom att signera detta avtal blir medlemmarna även medlemmar av den världsomspännande medlemsorganisationen IAF (International Accreditation Forum) som arbetar med utveckling av standarder och ackreditering globalt (Brunsson, Gustafsson & Tamm Hallström 2012). EU har i denna förordning försökt att lösa problemet med brist på tillit genom att bygga upp ett hierarkiskt system av kontroll på olika nivåer. Nackdelen med detta är att systemet blir byråkratiskt samt gör det svårt att veta vem som bär ansvaret när kontrollen brister. Bristerna i systemet har

banat väg för andra ideal där statlig inblanding saknas, som det system som beskrevs ovan med ackrediteringsfunktionen som behålls inom den sociala rörelsen, eller till och med ideal där tredjepartskontroller undviks i möjligaste mån.

Exempel på miljömärkningar som anammat det EU-reglerade systemet för ackreditering

Organiseringen kring kontrollen av standardskrivarna för rättvis handel (Fairtrade) och tropiskt hållbart jordbruk (UTZ Certified) karaktäriseras av den EU-reglerade systemet för ackreditering.

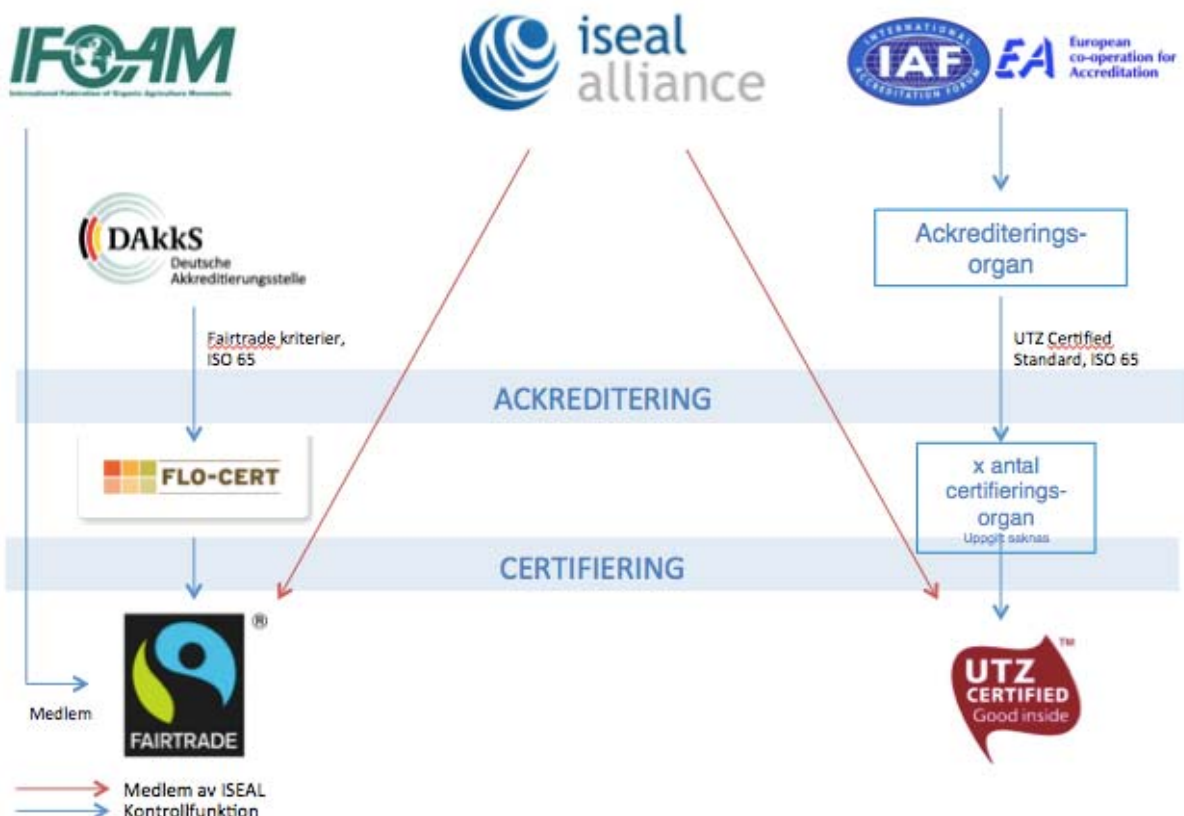

Bild 3: Det system av organisationer som ingår i ISEAL vilka följer det av EU framtagna regelverket för ackreditering

Fairtrade och UTZ Certified har gemensamt att de låter ett statligt ackrediteringsorgan ansvara för ackrediteringen av certifieringsorganen. På ackrediteringsnivå har de alltså helt anammat det EU-reglerade systemet. Ändå skiljer sig Fairtrade från många av de andra frivilliga märkningarna då endast Fairtrade:s egna certifieringsorgan, FLO-CERT, kan certifiera producenter. De tillämpar alltså en "stängd" certifiering vilket är tvärtemot idealen inom det EU-reglerade systemet, enligt vilka certifiering bör ske på en konkurrensutsatt marknad. Certifieringen enligt Fairtrade-standarder utfärdades inom den standardskrivande organisationen fram till 2004 då certifieringsdelen knoppades av till en självständig organisation. FLO-CERT, som har sitt huvudkontor i Tyskland, ackrediteras sedan 2007 av det tyska statliga ackrediteringsorganet DAkKS (FLO-CERT, 2012-08-03)⁷. Fairtrade är även

⁷ FLO-Cert ackrediterades ursprungligen av det privata ackrediteringsbolaget DAP som sedan slogs samman med de övriga tyska ackrediteringsorganen till det statliga DAkKS.

medlem av den globala paraplyorganisationen på området för ekologisk odling (IFOAM) som beskrevs ovan, men har ingen IFOAM- eller IOAS-ackreditering eftersom Fairtrade, i likhet med den svenska märkningen KRAV, valt att ansluta sig till EU:s system för ackreditering (för en diskussion om orsakerna till detta, se Kenne et al 2013). Detsamma gäller för att få certifiera för UTZ Certified, då det krävs att certifieringsbolaget är ackrediterat av ett ackrediteringsorgan som är medlem i antingen EA eller IAF, som innefattar de statliga ackrediteringsorganen inom EU respektive övriga världen (UTZ Certified, 2010).⁸

Certifiering vs verifiering

Rainforest Alliance, RA, skiljer sig något från ISEAL:s andra medlemmar då de inte har en lika tydligt definierad organisationsform som övriga medlemmar. RA skriver inga egna standarder utan använder sig av SAN:s standard, Sustainable Agriculture Network, då de certifierar jordbruk och FSC:s standard vid certifiering av skogsbruk. RA:s certifiering av skogsbruk utförs av certifieringsorganet Smartwood som grundades av Rainforest Alliance 1989. Vid skogsbrukscertifiering används FSC:s märkning. För att få certifiera mot FSC-standarderna måste Smartwood, i enlighet med FSC:s regelverk, ackrediteras av ASI. SAN:s jordbruksstandard ligger till grund för RA:s jordbrukscertifiering, vilken märks med RA:s eget märke. Certifieringen utförs i huvudsak av RA:s egna certifieringsorgan RA-Cert Division⁹. Från och med 2012 ackrediteras dessa av IOAS (IOAS, 2012b). RA:s certifieringsdel organiseras alltså enligt det system som hålls inom den sociala rörelsen, utan statlig inblandning, som en följd av att RA samarbetar med andra organisationer som använder detta system.

⁸ Ytterligare en standardskrivare som anammade det av EU reglerade systemet för ackreditering är PEFC som är en hållbarhetsstandard för skog som konkurrerar med de ovan beskrivna skogsstandarderna från FSC. En djupdykning i denna märkning faller dock utanför ramen för denna studie.

⁹ RA använder sig även ytterligare oberoende två godkända certifieringsorgan, IMAFLORA och NEPCon.

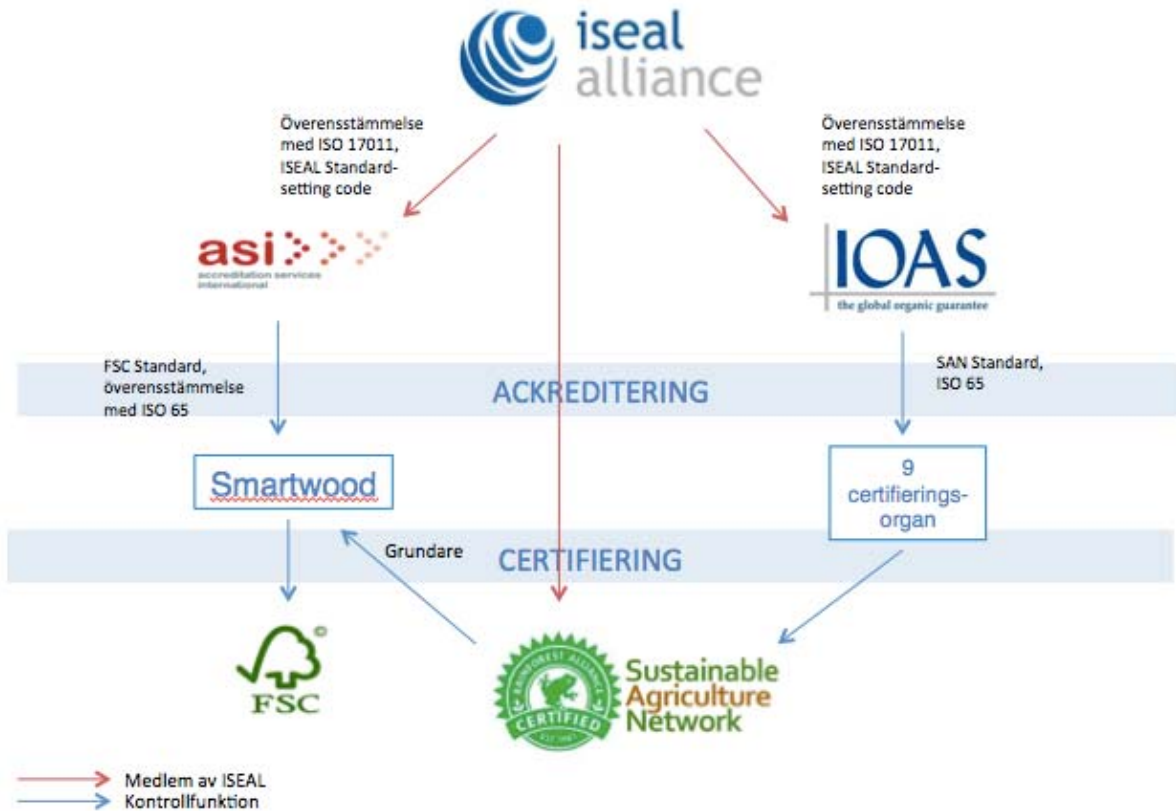

Bild 4. Rainforest Alliance:s system

Rainforest Alliance märket finns dock i två versioner; *RA certified* och *RA verified*. Certifieringen sker endast på skogsbruk och jordbruk. På verifieringsnivån finns två andra typer av märkningar; turism och koldioxidutsläpp. Skillnaden mellan märkningarna är nivån på reglerna samt att verifieringen inte kräver någon ackreditering. Verifieringen har dessutom en mer rådgivande karaktär. En RA-verifiering innebär att RA hjälper producenter att förbättra sitt miljöarbete och utvärderar deras framsteg. Det skall ses som ett steg att ta innan producenten erhåller certifiering. RA utfärdar dock ingen egen certifiering på dessa områden utan rekommenderar verifierade företag att certifieras mot andra standardsystem som innehåller ackrediteringsförfarande på dessa områden. RA har valt att inte utveckla någon egen certifiering på dessa områden eftersom organisationen ansåg att det redan fanns tillfredsställande standarder på områdena (Rainforest Alliance, 2012b).

Verifiering av en standard kan ibland vara ett sätt för standardskrivare och certifieringsorgan att prova sig fram internt för att undersöka huruvida det är värt att gå vidare och ackreditera för standarden eller inte, förklarar en intervjuperson. Detta eftersom att ackreditering involverar höga kostnader för certifieringsbolagen då det krävs resurser att utbilda revisorer och säkerställa kompetensen i organisationen.

”En första ingång för oss är i många fall någon form utav verifiering. Då har man inte ackrediterat sig utan man prövar sig fram under en tid. Och det är väl bra, en mellanväg litegrand för att se om det är viktigt för oss att gå vidare med en

ackrediterad standard eller inte.” (intervju med anställd på certifieringsbolaget Kiwa, 2012-07-02)

Faran är att det kan vara svårt för konsumenter att inse skillnaden mellan formell certifiering och verifiering. Detta skulle i sin tur kunna undergräva ackrediteringens funktion i ledet av kontroll, som intervjuade personer från certifieringsbolaget Kiwa förklarade på följande sätt.

”Vi pratade om många märken men det är nog också någonting som är tufft för många konsumenter att hålla isär det där. Det klarar ju inte vi av själva som är inne i branschen” (intervju med anställd på certifieringsbolaget Kiwa, 2012-07-02).

”Det [certifiering] är mer fair, det är det. För då har man ju precis det man vill åt, en genomlysning. Och det har du inte om du har en verifiering där man liksom egentligen inte kan genomlysa den standarden”. (intervju med anställd på certifieringsbolaget Kiwa, 2012-07-02).

Ackrediteringskrav på standarder

Organiseringen kring ackreditering skiljer sig inte bara på vilken typ av organisation som ackrediterar för standardägarna utan även för vilka standarder som ackrediteringen innefattar. Detta sammanfattas i tabell 1 nedan.

Standard	Exempel på märkta produkter	Certifierare	Ackrediteras för standard	Ackrediterare	Ackrediteras enligt standard	Meta-ackrediterare
FSC 	Byggmaterial, böcker, grillkol, papper	30 godkända certifieringsorgan	FSC	ASI	ISO 17011	ISEAL Alliance
MSC 	Fisk och skaldjur	23 godkända certifieringsorgan	MSC	ASI	ISO 17011	ISEAL Alliance
ASC 	Odlat fiske	9 godkända certifieringsorgan	ASC	ASI	ISO 17011	-
SAI 	Arbetsplatser/förhållanden	21 godkända certifieringsorgan	SA8000	SAAS	ISO 17011	-
Fairtrade 	Blommor, bomull, frukt, kryddor, vin	FLO-CERT	Fairtrade, ISO65	DAkKS	ISO 17011	EA
UTZ Certified 	Kaffeböner, te och kakao	Uppgift saknas	UTZ Codes of Conduct, ISO Guide 65	Valfri medlem av EA eller IAF	ISO 17011	EA/IAF
RA/SAN 	Kaffe, bananer, skog	RA-Cert, 2 godkända partners samt Smartwood för FSC-cert	SAN Standard, FSC, ISO Guide 65	IOAS, ASI	ISO 17011	ISEAL Alliance

Tabell 1: Ackrediteringskrav på internationella standarder. Information hämtad från respektive organisations hemsida

Ur tabellen kan utläsas vilka standarder som standardägarna kräver att certifieringsbolagen ska vara ackrediterade för. Gemensamt för organisationerna är att ackrediteringen sker enligt ISO 17011 vilket är den vedertagna ackrediteringsstandarden även i det EU-reglerade systemet. För de certifieringsbolag som certifierar FSC:s, MSC:s och ASC:s standarder krävs en ackreditering mot respektive standarder. Dessutom finns kravet att certifieringsorganens processer överensstämmer (conformity) med riktlinjerna i ISO Guide 65. ASI har till uppgift att kontrollera konformiteten men de utfärdar ingen formell ackreditering för ISO Guide 65. På liknande sätt kontrollerar SAAS överensstämmelsen med ISO 17021¹⁰ men ackrediterar

¹⁰ ISO 17021 är en förkortning av det fullständiga namnet på denna standard: ISO/IEC 17021:2011 – Bedömning av överensstämmelse - Krav på organ som reviderar och certifierar ledningssystem.

endast för SA8000-certifiering enligt ackrediteringsstandarden ISO 17011¹¹. För de certifieringsorgan som däremot ackrediteras av statliga ackrediteringsorgan är kraven hårdare. Fairtrade, UTZ Certified och även RA/SAN kräver, förutom ackreditering mot sina egna standarder, även ackreditering mot ISO Guide 65. Till synes finns det alltså en likhet i att de certifieringsbolag som ackrediteras av ett statligt ackrediteringsorgan även har kravet på en formell ISO Guide 65 ackreditering. På samma sätt som Rainforest Alliance skiljer på formell certifiering och, den lägre nivån verifiering, kan man se att det även finns skillnader i nivån av kontroll på ackrediteringsmarknaden, det vill säga formell ackreditering respektive ”överensstämmelsekontrollen”.

Efter en genomgång av några av de största internationella frivilliga märkningarna gällande hållbarhet står det klart att det inte finns ett enhetligt system kring organiseringen av kontroll som organisationerna följer. Utvecklingen visar emellertid att många märkningssystem tenderar att utvecklas mot ökad grad av specialisering och separation mellan olika reglerande funktioner – från standardskrivande till certifierande, ackrediterande liksom meta-ackrediterande. En avgörande skillnad mellan olika initiativ ligger i ackrediteringsfunktionen. Å ena sidan ser vi framväxten av separata ackrediteringsorganisationer som drivs av en organisation inom den sociala rörelsen, det vill säga utan inblandning av stater. Å andra sidan har EU utvecklat ett eget system för hur ackreditering, certifiering och standardskrivande hänger ihop, där statliga myndigheter spelar en central roll för ackrediteringsfunktionen. Detta system är i första hand utvecklat för certifiering gällande framför allt säkerhet, men har även anammats av standardskrivare och märkningsorganisationer på miljöområdet. Även om dessa organisationer inte varit tvungna att anamma reglerna i EU-systemet så har det motiverats i legitimitetsbyggande syfte. Alla dessa organisationer är internationella och verkar således till stor del utanför EU. Hade de varit koncentrerade på EU:s interna marknad hade kanske systemen sett annorlunda ut.

Efter denna bild av de största internationellt spridda märkningarna för hållbarhet och ekologiskt odling har det nu blivit dags att redogöra för situationen i Sverige, där vi finner både internationella och mer geografiskt begränsade märkningar.

Nationella märkningar på den svenska marknaden

På den svenska marknaden finns, förutom de internationella märkningarna, ett antal nationella märkningar. Organisationerna bakom dessa märkningar har något olika system beroende på vilket område de verkar inom. Delvis eftersom några av dem kontrolleras enligt lag och andra inte. När vi i det följande diskuterar svenska märkningar, kan det vara passande att göra ett klargörande gällande vissa märken som är vanligt förekommande i dagligvaruhandeln men som *inte* räknas in i den grupp märkningar som analyseras i denna

¹¹ ISO 17011 är en förkortning av det fullständiga namnet på denna standard: ISO/IEC 17011:2004 – Bedömning av överensstämmelse - Allmänna krav på ackrediteringsorgan som ackrediterar organ för bedömning av överensstämmelse.

rapport, nämligen varumärken som Coop:s eget märke ”Änglamark” och ICA:s motsvarighet ”I love eco”.

Bild 5: Coop:s märke Änglamark samt ICA:s märke I love eco

Anledningen till att dessa märken inte omfattas av den studie som ligger till grund för denna rapport, är att dessa märken är dessa företags egna varumärken för att markera att det sortiment som bär dessa märken står för goda värden inom ekologisk produktion, hälsa och miljö. Det är således ingen märkningsorganisation som står bakom dessa märken, utan företag som själva utvecklat ett varumärke för sina egna produkter.

Märkning för ekologisk produktion

I Sverige finns förutom EU:s märke för ekologisk odling två, av Jordbruksverket godkända, märkningar; Demeter och KRAV. Certifieringen för de båda organisationerna utförs av samma certifieringsorgan som certifierar för EU:s märke för ekologiskt jordbruk, skillnaden är att de frivilliga märkningarnas regler är striktare på vissa områden (Jordbruksverket, 2012).

Bild 6: Från vänster: EU-ekologiskt jordbruk, KRAV och Demeter

En speciell omständighet sedan ett antal år är att EU genom en reglering har tagit monopol på ordet ”ekologisk” inom alla EU-länder och kontrollerar därför all produktion som ska märkas som ekologisk. För att produktion i Sverige skall klassas som ekologisk måste den följa EU:s regler för ekologisk produktion och märkas med EU:s märke för ekologiskt jordbruk. Detta styrs av EU-förordningen 2092/91 men tolkas av Livsmedelsverket, Jordbruksverket och Sveriges nationella statliga ackrediteringsorgan, Swedac. Jordbruksverket är ansvarig myndighet för kontroll av ekologisk odling medan Livsmedelsverket är ansvarig myndighet för förädling av ekologiska produkter (Klintman et al. 2008). Certifieringen kan utföras av något av de fyra certifieringsorgan som Swedac har ackrediterat. För att få certifiera för ekologisk produktion i Sverige måste alltså standardägare som KRAV och Demeter vara godkända av Jordbruksverket eller Livsmedelsverket och certifieringsorganet vara ackrediterat av Swedac.

Svenska Demeterförbundet, som representerar och kontrollerar Demetermärket i Sverige, är en del av ett internationellt nätverk av kontrollorganisationer som kontrollerar biodynamisk odling, Demeter-International. I Sverige finns endast KRAV och Demeter i kategorin ekologiska märkningar som godkänts av Jordbruksverket. Demeter:s regler liknar till stor del KRAV:s kriterier för ekologisk produktion förutom att de till viss del är strängare när det

gäller användningen av gödsel (Klintman et al. 2008). Demeter certifierar dessutom endast hela gårdar och inte enskilda grödor. Gårdar som vill Demetermärkas måste först certifieras för ekologisk produktion enligt EU:s eller KRAV:s regler. Detta utförs av någon av de certifieringsbolag som är godkända av Jordbruksverket. Därefter kontrollerar Demeterförbundet själva de biodynamiska regleringarna som förbundet beslutat om. Demeterförbundet bedriver alltså både standardskrivande och kontroll (Demeter, 2012).

På grund av lagstiftningen om ekologisk produktion har Demeter inte kunnat behålla kontrollen över den ekologiska odlingen vilken därmed kontrolleras enligt det EU-reglerade systemet. Samtidigt behåller organisationen viss kontroll internt genom att själva godkänna producenterna enligt de biodynamiska kraven. Därmed tillämpar organisationen ett system av kontroll som bygger på två skilda principer: den om separerade regleringsfunktioner (standardskrivande, certifiering och ackreditering som utförs av separata organisationer) och den om centralisering (att i möjligaste mån behålla standardskrivande och certifiering inom en och samma organisation). KRAV däremot arbetar enligt den EU-reglerade modellen. KRAV skriver standarder, certifieringen är oberoende genom att utföras av fristående certifieringsbolag, och ackrediteringsverksamheten statlig. KRAV är medlem i den internationella organisationen IFOAM i syfte att främja samarbetet och regelutvecklingen för ekologisk produktion internationellt. KRAV var fram till år 2006 IFOAM-ackrediterade av IOAS och certifieringen bedrevs inom organisationen fram till slutet av år 2005. Det betyder att KRAV-märkningen förflyttats från det ena systemet till det andra. Hur detta gick till och orsakerna till detta ryms inte inom ramen för denna rapport men utreds specifikt i en separat rapport (Kenne, Lindqvist & Tamm Hallström 2013).

Miljömärkningar

Bild 7: Från vänster: Svanen, Bra Miljöval och EU Ecolabel

Två av Sveriges vanligaste miljömärkningar är Svanen och Bra Miljöval (Falken). De har båda en hög igenkänningsfaktor på den svenska marknaden, 82 respektive 64 procent (Swedbank, 2008), men har organiserat sin granskning på olika sätt. Svanen är Nordens officiella miljömärkning och är den svenska motsvarigheten till EU:s officiella miljömärkning EU Ecolabel. Märkningarna syftar till att framhäva de miljövänligaste produkterna och tjänsterna på marknaden, exempelvis för tvättmedel, el eller transportmedel. Svensk Miljömärkning AB som ansvarar för certifiering av Svanen, och även för EU Ecolabel, arbetar på uppdrag av regeringen. Kriterierna för Svanenmärkningen utvecklas av Svensk Miljömärkning AB men granskas och godkänns av Svenska Miljömärkningsnämnden tillsammans med representanter från de andra nordiska länderna och beslut fattas i Nordiska Miljömärkningsnämnden. Svanenmärkningens organisering av kontroll är alltså inte lika tydligt uppdelad i standardskrivande, certifiering och ackreditering. Svensk Miljömärkning

både medverkar till att utveckla reglerna för märkningen och certifierar för den. Organisationen granskas kontinuerligt av externa revisorer men har ingen formell ackreditering hos Swedac (Svanen, 2012).

Naturskyddsföreningens märkning Bra Miljöval består av en uppsättning kriterier som syftar till att vägleda konsumenter till miljövänliga alternativ av produkter och tjänster på marknaden. Kriterierna utarbetas av handläggare på Naturskyddsföreningens kansli Handla Miljövänt i Göteborg. Dessa handläggare besitter expertkunskap inom respektive område och har också möjlighet att ta in extern expertis om nödvändigt. Dessa kriterier skickas sedan på remiss till berörda parter, bland annat licenstagare (för en utförlig redogörelse för Bra Miljövals inriktning och organisering av sitt märkningssystem, se Grettve 2013). Bra Miljöval och Svanens märkningar överlappar varandra till viss del på vissa områden, exempelvis på kemiska produkter såsom tvättmedel, men skiljer sig genom kriteriekraven. Även om Svanenmärkningen finns på flera produktområden så är Bra Miljövals krav något strängare. Enligt Bra Miljöval tillåts vissa kemikalier i produkterna och andra inte, eller endast till en viss grad. Svanen tillämpar däremot ett poängsystem där produkten kan innehålla mer av en kemikalie om den innehåller mindre än en annan. Ansökningarna för märkning enligt Bra Miljöval tas emot och granskas av handläggarna på Handla Miljövänt's kansli, som sedan utfärdar certifikat. Revision av certifikatet sker en gång per år och i samband med att kriterierna revideras. Man tar hjälp av licenstagarnas egna finansiella revisorer för verifikation av uppgifter, men det är således handläggarna som skriver kriterierna som också har huvudansvar för själva kontrollen. Utöver revision av dokument genomförs också stickprovskontroller om detta anses nödvändigt. I likhet med Svanenmärkningen har Bra Miljöval inte ett system kring certifiering och ackreditering som många andra hållbarhetsmärkningar på marknaden (Naturskyddsföreningen, 2012-07-09), vilket således tyder på att graden av formalisering och byråkratisering inte är fullt lika stark som inom övriga system som beskrivits i denna rapport.

Trots att standardskrivande och kontroll utförs delvis internt inom båda organisationerna, vilket strider mot det starka, rådande idealet om att olika regleringsfunktioner bör vara separerade och oberoende av varandra, besitter dessa märkningar en hög igenkänningsfaktor (Swedbank, 2008) hos konsumenterna och de ingår båda på konsumentverkets lista över rekommenderade miljömärkningar (Konsumentverket, 2012). Det kan diskuteras varför normen att separera standardskrivande och kontroll inte är lika vedertagen bland organisationerna men flera personer inom branschen påpekar att både Bra Miljövals och Svanens kriterier för tjänster och produkter är mätbara i en avsevärt högre grad än exempelvis kriterierna för ekologiskt jordbruk och därmed även lättare att kontrollera. En tolkning här kan vara att de skarpa och tydligt mätbara kriterierna möjligen "kompenserar" för att själva kontrollfunktionen är organiserad på ett annorlunda sätt än flertalet andra märkningar.

"Den typen av miljömärkning som de gör, den är lite lättare att utvärdera än vad våra [KRAV:s] regler är, eftersom de jobbar till stor del med mätbara parametrar. Alltså det görs en produkt och sedan mäter du påverkan i siffror. Då blir det en relativt enkel kontroll och revision av det. Det är betydligt svårare att mäta och

väga hur man producerar en gröda” (intervju med anställd på certifieringsbolaget Kiwa 2012-07-02).

På så vis kan organisationerna både skriva kriterier och licensiera för dem och samtidigt framstå som trovärdiga. Andra faktorer som framhållits som legitimitetsbyggande och därmed kan förklara varför inte Bra Miljöval ifrågasätts gällande sin interna kontrollfunktion, är Naturskyddsföreningens trovärdighet som individbaserad miljöorganisation sedan över 100 år (Grettve 2013), samt den demokratiska processen vid regelutvecklande.

”De [Naturskyddsföreningen] involverar väldigt många intressentgrupper, de har också öppna remissförfaranden. Det i sig för ju med sig att det blir en bra legitimitet” (intervju med regelchef på KRAV, 2012-06-26).

För Svanens del kan relationerna med de statliga organen i samband med regelutvecklingen ge ett sorts symboliskt stöd, vilket innebär att staten ger den frivilliga miljömärkningen legitimitet (Jørgensen 2001; Tamm Hallström & Boström 2010). Genom att organisationen associeras med staten blir det lättare för frivilliga märkningar att accepteras av såväl konsumenter som inköpare. Genom att staten visar att märkningarnas mål är betydelsefulla och kompatibla med statens mål kan de framställas som mer offentliga, demokratiska eller miljöriktiga (Boström 2003). Organisationerna representerar således exempel på system där standardägande/-skrivande och kontroll inte skiljs åt men organisationerna ändå uppfattas som trovärdiga.

Akrediteringskrav kopplade till nationella standarder

De svenska märkningarnas akrediteringskrav sammanfattas i tabell 2 nedan.

Standard	Exempel på märkta produkt-er	Certi- fierare	Akredi- teras för standard	Akrediterade enligt standard	Akrediti- terare	Meta- akrediti- terare
KRAV 	Bröd, spannmål, frukt, kött, gödsel, växtvård	4 godkända certifiering sorgan	KRAV- regler, EN 45011	ISO 17011	Swedac	EA
Demeter 	Mat, hudvård, textilier	3 godkända certifiering sorgan samt Demeter	EN 45011	ISO 17011	Swedac	EA
Svenskt Sigill 	Frukt, grönsaker, blommor, kött	6 godkända certifiering sorgan	Svenskt Sigill, EN 45011	ISO 17011	Swedac	EA
Svanen 	Rengörings medel, datorer, målarfärg	Svensk Miljö- märkning AB	-	-	<i>Inget krav på akreditering men licensieringen granskas av externa revisorer</i>	-
Bra Miljöval 	Kemiska produkter, el, papper, textil	Naturskyd ds- föreningen	-	-	<i>Inget krav på akreditering men licensieringen granskas av externa revisorer</i>	-

Tabell 2: Akrediteringskrav på svenska nationella standarder.

I jämförelse med de internationella systemen av kontroll – där de frivilliga märkningarnas organisation kommit att likna varandra genom separationen mellan olika regleringsfunktioner (standardskrivande, certifiering, akreditering) men där det enligt en modell bör vara staten som utför och ansvarar för akrediteringen medan den andra organisationsmodellen förespråkar att akrediteringsfunktionen behålls inom den sociala rörelsen utan statlig inblandning – framstår märkningarna på den svenska marknaden som tydligare uppdelade mellan två andra modeller för hur kontrollen organiseras. Å ena sidan har

Naturskyddsföreningen och Svanen behållit kontrollen internt och använt andra verktyg för att bygga legitimitet. Å andra sidan har exempelvis KRAV helt anammat det EU-reglerade systemets struktur för kontroll. Trots att organisationerna agerar inom EU:s interna marknad ser vi här att det EU-reglerade systemet inte är regerande.

Den empiriska genomgången avslutas här och det är nu dags att summera några punkter om vad som karaktäriserar kontrollfunktionen bakom den mångfald av märken vi idag finner på produkter och tjänster liksom den variation som observerats gällande sättet att organisera kontrollen.

Avslutning

För att återknyta till den diskussion om ökad byråkratisering gällande arbetet med att utveckla de standarder som ligger bakom den mångfald av märkningar som vi finner på produkter idag, kan vi konstatera att det finns en ökad grad av formalisering och byråkratisering även när det gäller kontrollen av standardföljande. Även om inte alla märkningar har organiserat sin kontroll på exakt samma sätt, finns en stark norm om att standardskrivande, certifiering och ackreditering ska vara åtskilda funktioner som utförs av organisationer som är oberoende av varandra. Denna utveckling har lett till att det utvecklats flera lager av kontroller som utförs med hjälp av olika typer av standarder och uppförandekoder som anger hur en viss praktik ska utföras på lämpligt sätt för att uppfattas som trovärdig.

En andra reflektion från studien som här presenterats är att även om certifieringsstandarder och märkningar ofta diskuteras som exempel på privata regleringssystem, förekommer statlig inblandning på flera plan. Detta har diskuterats i existerande litteratur framför allt när det gäller det regelskrivande arbetet, där det finns märkningsinitiativ som drivs enbart av exempelvis miljöorganisationer, som Bra Miljöval i Sverige, men också statliga märkningar som det Nordiska märket Svanen, liksom partssammansatta initiativ som FSC för hållbart skogsbruk. Vad denna studie tillfört är att det finns statlig inblandning även när det gäller kontrollorganiseringen, framför allt i ackrediteringsfunktionen. I det EU-reglerade systemet är detta mest påtagligt, även om det är privata standarder (och inte lagstiftning) som ligger till grund för detta kontrollmoment. Däremot är det tydligt att stater, genom EU, har stark påverkan som normsättare även utanför EU gällande hur strukturen ska se ut med vem som kan utföra certifiering, ackreditering och meta-ackreditering mer generellt och relationen mellan dessa kontrollmoment.

En tredje reflektion gäller den organisatoriska separationen och oberoendet mellan olika reglerande funktioner, som är en viktig organiseringsprincip inom EU, där det i många märkningar även utanför EU och för märkningar som utvecklats inom sociala rörelser, blivit viktigt att visa att man skiljer på standardskrivande, certifiering, ackreditering och ibland även meta-ackreditering. En norm har utvecklats där det uppfattas finnas ett värde i att låta dessa funktioner utföras av olika organisationer som således är tänkta att agera oberoende från varandra. Genom en sådan separation blir det också påtagligt att kontroller utförs på flera nivåer. När väl kontrollmomentet separeras från standardskrivandet, som vi såg i några av de

undersökta exemplen, uppstår en osäkerhet kring huruvida det går att lita på företag som utför denna kontroll (certifiering), varpå vi i många fall ser att ackreditering används för att säkra kvaliteten i certifieringen. I vissa fall ser vi även meta-ackrediterare som skapar gemensamma regler och genom kontroller syftar till att säkra kvaliteten i ackrediteringen. En tentativ slutsats är att oberoendet driver fram byråkratisering.

I föreliggande studie finner vi dock en intressant variation gällande organiseringen av kontroll och konsekvenserna av denna organisering. Även om många märkningar idag har separerat olika funktioner på ovan beskrivna sätt, finner vi exempel på märkningar där kontrollen behålls internt av samma organisation som skriver standarder. I dessa fall ser vi alltså hur vissa märkningar strider emot en stark norm att överlåta kontrollen på oberoende aktörer, som vanligen handlar om certifieringsbolag. Två exempel här är det nordiska märket Svanen och Svenska Naturskyddsföreningens märke Bra Miljöval. En tänkbar förklaring till varför Svanen inte ifrågasätts för kombinationen av regelskrivande och kontroll ligger i den statliga auktoriteten som följer av att märkningen är ett mellanstatligt samarbete. När det gäller Bra Miljöval finns sannolikt en förklaring i att moderorganisationen Naturskyddsföreningen tillför stark symbolisk auktoritet. Ytterligare en tänkbar förklaring, som diskuterats i rapporten, är att de kriterier som används vid märkning av Bra Miljöval är tydliga och mätbara och de fokuserar på själva produkterna, vilket minskar tolkningsutrymme i kontrollen och därmed gör kontrollmomentet förhållandevis transparenta och verifierbara. En konsekvens av att behålla kontrollmomentet internt och inte överlåta det på externa, specialiserade kontrollföretag, är att olika kontrollnivåer inte tycks utvecklas på samma sätt som vid övriga märkningar med separerade regleringsfunktioner. För att ge mer specifika förklaringar till dessa två exempel, krävs dock fortsatta studier.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att det finns flera olika sätt att organisera märkningar med tillhörande kontroll och meta-kontroll. När det gäller internationella märkningar tycks ett ideal ha utvecklats med uppdelning av olika regleringsfunktioner i olika organisationer och denna organisatoriska separation har ökat över åren. Exempelvis ser vi hur både FSC (märkning av skogsbruk) och SAI (märkning av arbetsvillkor) släppt sina ackrediteringsfunktioner som nu drivs av de internationella ackrediteringsorganen ASI respektive SAAS. På så sätt har märkningar på hållbarhetsområdena och det EU-reglerade systemet kommit att likna varandra, förutom när det gäller vem som utför ackrediteringen (organisation inom den sociala rörelsen respektive statlig myndighet). På den svenska marknaden finns emellertid en tydligare uppdelning mellan (i) märkningar med specialiserade och organisatoriskt separerade regleringsfunktioner, och (ii) märkningar där både standardskrivande och kontroll behålls internt i en och samma organisation. Om detta är ett mönster även i andra nationella kontexter skulle behöva undersökas i fortsatta studier, liksom vilka förklaringar som kan ligga bakom denna utveckling. Med hjälp av den här presenterade kartläggningen där vi identifierat ett antal olika modeller för kontrollens organisering när det gäller hållbarhetsmärkningar, är förutsättningarna goda för fortsatta studier av både enskilda märkningar och jämförelser mellan några som utvecklats på olika sätt.

Referenser

- Abbott Kenneth, och Snidal Duncan (2009) Strengthening international regulation through transnational new governance: Overcoming the orchestration deficit. *Vanderbilt Journal of Translational Law* 42(2), pp. 501–78.
- Antle, John M. (1995) *Choice and Efficiency in Food Safety Policy*. The AEI Press: Washington, D.C.
- Bartley Tim (2007) Institutional emergence in an era of globalization: The rise of transnational private regulation of labor and environmental conditions. *American Journal of Sociology* 113(2), pp. 297–351.
- Bernstein Steven, och Cashore, Benjamin (2007) Can non-state global governance be legitimate? An analytical framework. *Regulation and Governance* 1, pp. 1–25.
- Boström, Magnus (2003). How state-dependent is a nonstate-driven rule-making project? The case of forest certification in Sweden, *Journal of environmental policy & planning*. 5:165-180.
- Boström, Magnus (2006). Regulatory credibility and authority through inclusiveness: Standardization organizations in cases of eco-labelling. *Organization*, 13(3), pp. 345–67.
- Boström, Magnus, och Klintman, Mikael (2008). *Eco-standards, product labelling, and green consumerism*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Boström, Magnus och Tamm Hallström, Kristina (2010). NGO power in global social and environmental standard setting. *Global Environmental Politics*. 10(4) 2010.
- Brunsson Nils, och Jacobsson, Bengt (Eds.) (2000) *A World of Standards*. Oxford: Oxford University Press.
- Brunsson, Nils, Gustafsson, Ingrid, och Tamm Hallström, Kristina (2012). *Organizing for trust in Markets. On certification, markets and organization*, paper discussed at the 28th EGOS Colloquium, sub-theme 15: Multiplicity and Plurality in the World of Standards, 5–7 July 2012, Helsinki, Finland.
- Demeter, 2012. *Certifiering*. [online] Tillgänglig: <<http://www.demeter.nu/index.php?id=3> > [Hämtad 2012-07-21]
- Djelic Marie-Laure, och Sahlin-Andersson Kerstin (Eds.) (2006) *Transnational Governance. Institutional dynamics of regulation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fransen, Luc, och Ans, Kolk (2007). Global Rule-Setting for Business: A Critical Analysis of Multi-Stakeholder Standards. *Organization* 14, 5: 667-84
- Grettve, Sofie (2013) kommande. Bra Miljöval. En fallstudie av ett miljömärkes förtroendearbete. Stockholm: Score:s rapportserie.

Gustafsson, Ingrid, och Tamm Hallström, Kristina (2013 *in press*). Certification Paradox – Control as a solution and a problem. In Marta Reuter, Filip Wijkström and Bengt Kristensson Uggla (Eds.), *Trust and Organizations: Confidence Across Borders*. New York: Palgrave.

IFOAM, 2009a. *Memories and Notes on the Beginning and Early History of IFOAM*. [online] Tillgänglig:

<http://www.ifoam.org/about_ifoam/inside_ifoam/pdfs/Early_History_IFOAM.pdf>

IFOAM, 2009b. *Organic Standards and Certification*. [online] Tillgänglig:

<http://www.ifoam.org/about_ifoam/standards/index.html> [Hämtad: 2012-08-08]

IFOAM, 2009c. *The IFOAM organic gurantee system*. [online] Tillgänglig:

<http://www.ifoam.org/about_ifoam/standards/OGSBrochure2012_EN_web.pdf> [Hämtad: 2012-08-02]

IFOAM, 2012. *Annual Report 2011*. [online] Tillgänglig:

<http://issuu.com/ifoampublications/docs/ifoam_annual_report_2011/1> [Hämtad: 2012-07-29]

IOAS, 2005. *The History of The IFOAM Accreditation Programme*. [online] Tillgänglig:

<<http://www.ioas.org/xhistory.pdf>> [Hämtad: 2012-07-12]

IOAS, 2012a. *European Recognition Programme*. [online] Tillgänglig:

<<http://www.ioas.org/euroeq.htm>> [Hämtad: 2012-07-19]

IOAS, 2012b. *History*. [online] Tillgänglig: <<http://www.ioas.org/xhistory.pdf>> [Hämtad 2012-07-12]

Jordbruksverket, 2012. *Certifierad ekologisk produktion*. [online] Tillgänglig:

<<http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/miljoklimat/ekologiskproduktion/reglerochcertifiering/certifieradekologiskproduktion.4.7850716f11cd786b52d80001399.html>> [Hämtad 2012-07-24]

Jacobsson, Bengt (1993) Europeiseringen av förvaltningen. *Statsvetenskaplig Tidskrift* 96(2), pp. 113–37.

Jørgensen, Christian (2001) *Prisbildning och efterfrågan på ekologiska livsmedel*. Lund: Livsmedelsekonomiska Institutet.

Kenne, Alexandra, Lindqvist, Bernice, Tamm Hallström, Kristina (2013). Krav på KRAV. En studie om hur och varför KRAV förändrat sättet att organisera sin märkningskontroll under perioden 1985–2012. Stockholm: Score:s rapportserie 2013:3.

Klintman, Mikael, Boström, Magnus, et al. (2008) *Maten märks: förutsättningar för konsumentmakt*. Lund: Lund University.

Konsumentverket, 2012. *Miljömärkning*. [online] Tillgänglig:

<<http://www.konsumentverket.se/Vara-omraden/Hallbar-konsumtion/Miljomassigt-hallbart/markning/>> [Hämtad 2012-07-16]

- Lévi-Faur, David, och Starobin, Shana M. (2013). Transnational politics and policy: From two-way to three-way interactions. Unpublished manuscript, July 2013.
- Loconto, Allison, och Fouilleux, Eve (2013). Politics of private regulation: ISEAL and the shaping of transnational sustainability governance. *Regulation & Governance*, first published online June 2013.
- Loya Thomas, och Boli, John (1999) Standardization in the world polity: Technical rationality over power. In Boli J & Thomas G (Eds.), *Constructing World Culture – International NGOs since 1875*. Stanford, US: Stanford University Press.
- Marx Axel (2011) Global governance and the certification revolution: types, trends and challenges. In Levi-Faur D (Ed.), *Handbook on the Politics of Regulation*. Cheltenham, UK and Northampton, MA, USA: Edward Elgar.
- Mattli, Walter, och Büthe, Tim (2003). Setting international standards: Technological rationality or primacy of power? *World Politics*, Vol 56, No 1, October 2003, pp. 1–42.
- Svanen, 2012. *Miljömärkningar*. [online] Tillgänglig: <<http://www.svanen.se/Om-Svanen/Om-oss/Miljomarkningar/>> [Hämtad 2012-08-03]
- Tamm Hallström, Kristina (2004) *Organizing International Standardization: ISO and the IASC in quest of authority*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Tamm Hallström, Kristina (2008). ISO expands its business into Social Responsibility (SR), in *Organizing Transnational Accountability. Mobilization, Tools, Challenges*, Boström Magnus and Christina Garsten (Eds.), Cheltenham: Edward Elgar.
- Tamm Hallström, Kristina (2006). ISO Enters the Field of Social Responsibility (SR) – Construction and Tension of Global Governance, in Vol. 4, *Contributions to Governance – Global Governance and the Role of Non-State Actors*, Folke Schuppert (Ed.), Berlin, Germany: Nomos Publishers.
- Tamm Hallström, Kristina, och Boström Magnus (2010) *Transnational Multi-Stakeholder Standardization. Organizing fragile non-state authority*. Cheltenham, UK and Northampton, MA, USA: Edward Elgar.
- Thekvall, Renita 2010: The role of bureaucratisation in organising ‘fair’ markets: The case of the Fairtrade Labelling Organizations International (FLO) Score working paper series 2010:11. Stockholm Score. Electronically available at <http://www.score.su.se/pub/jsp/polopoly.jsp?d=13274> Accessed 14 March 2011.

Intervjuer

Certifieringsrevisor FLO-CERT. 2012-08-03. Mailintervju.

Representant Forest Stewardship Council. 2011-12-09. Intervju.

Före detta ordförande IFOAM. 2012-07-03. Intervju.

Anställd ISEAL Alliance. 2011-11-28. Intervju.

Certifieringsrevisor Kiwa. 2012-07-02. Intervju.

Regelchef KRAV. 2012-06-26. Intervju.

Representant Naturskyddsföreningen. 2012-07-09. Mailintervju.